

RAZVOJ I SUVREMENA PREOBRAZBA KRAJOLIKA NASELJA DANILSKOG POLJA KOD ŠIBENIKA

DEVELOPMENT AND CONTEMPORARY TRANSFORMATION OF LANDSCAPE OF DANILSKO POLJE SETTLEMENTS NEAR ŠIBENIK

Ante Blaće

Sveučilište u Zadru
Odjel za geografiju
Ul. dr. Franje Tuđmana 24 i
23000 Zadar
anblace@unizd.hr

Primljeno/Received: 18. 5. 2014.

Prihvaćeno/Accepted: 11. 12. 2014.

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

UDK / UDC 911.373 (497.5-37 Šibenik)

Sažetak

U radu se analizira razvoj i preobrazba krajolika u trima naseljima šibenskog zaobalja – Danilo Birnja, Danila i Danilo Kraljica pod utjecajem suvremenih modernizacijskih procesa. Prvo su obrađene osnove demografske značajke tog prostora koje su pokazale da je broj stanovnika u drugoj polovini 20. st. postupno opadao u svim trima naseljima i da je sve manje stanovništva aktivno u poljoprivredi. Potom je razmotren razvoj i preobrazba naselja pod utjecajem izgradnje osnovne komunalne infrastrukture, a zatim i drugih objekata. Drugi segment preobrazbe se odnosio na promjene u korištenju agrarnog prostora koji je istražen na temelju podataka o kategorijama zemljišta iz četiri razdoblja; sredine 19. st., početka i sredine 20. st. i početka 21. st. Analiza je pokazala da je zemljište najintenzivnije bilo korišteno u prvoj polovini 20. st., a najmanje intenzivno početkom 21. st. Zaključno, današnji krajolik naselja Danilskog polja je većinom ruralni krajolik s poduzorkom agrarnog krajolika i manjim brojem uzoraka tehničkog (industrijskog) krajolika.

Ključne riječi: krajolik, Danilo Biranj, Danilo, Danilo Kraljice, Danilsko polje, poljoprivreda

Key words: landscape, Danilo Biranj, Danilo, Danilo Kraljice, Danilsko polje, agriculture

UVOD

U najširem smislu krajolik¹ je područje viđeno ljudskim okom čija je narav rezultat međusobnog djelovanja prirodnih i/ili ljudskih čimbenika (*European Landscape Convention*, 2000). Takva definicija implicira dualnost krajolika – s jedne strane objektivne, materijalne stvarnosti, a s druge strane subjektivne slike zbog uloge promatrača koji taj krajolik doživljava. Krajolik je i sustav prožet nematerijalnim vrijednostima i simbolikom kroz koji se izražava povezanost s povijesnim osobama i događajima (Dumbović Bilušić, 2014). Neovisno o različitim disciplinama koje se njime bave, istraživanja krajolika se mogu svrstati unutar tri osnovne grupe: funkcije krajolika, strukture krajolika i promjene krajolika. Istraživanje promjena krajolika, što je bio cilj ovog rada, stavlja u prvi plan prostorno-vremenske analize nastanka, razvoja i promjene izgleda (fizionomije) nekog prostora. Također, novija geografska (i druga) istraživanja naglašavaju važnost proučavanja promjena zemljišnog pokrova (*land cover change*) i promjene korištenja zemljišta (*land use change*). Naime, smatra se da su upravo ta dva procesa ostavila najizraženije tragove ljudskog djelovanja na svjetske ekosustave (Lambin i dr., 2000; Bender i dr., 2005; Geri i dr., 2010). Unutar toga, znanstvenici često analiziraju poljoprivrednu djelatnost kao jedan od najvažnijih čimbenika promjene krajolika Europe tijekom 19. i 20. stoljeća (Kizos i Koulouri, 2006;

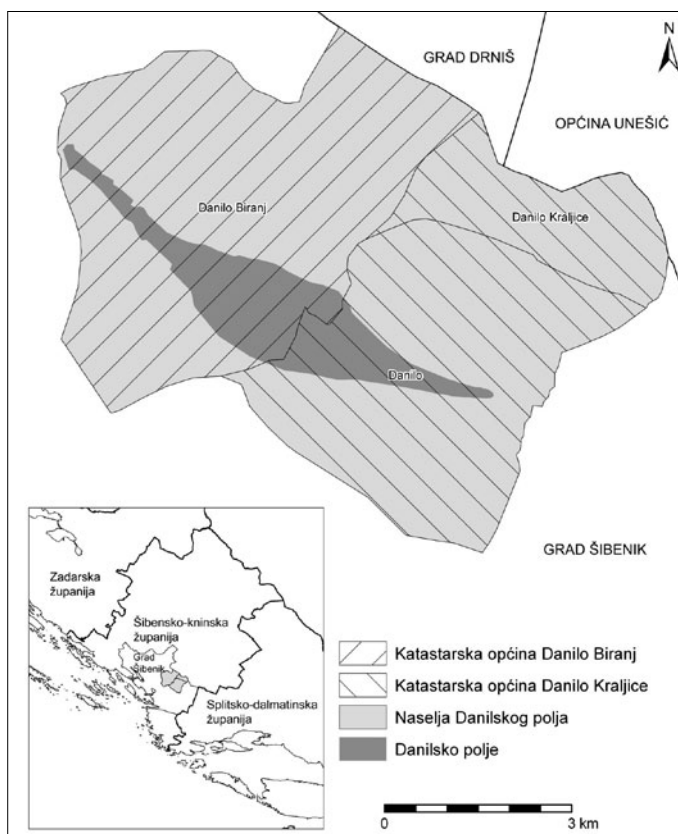
¹ U hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj literaturi se osim krajolika koriste izrazi krajobraz i pejzaž, a radi se o istoznačnicama (Cvitanović, 2002; Čuka, 2011; Dumbović Bilušić, 2014).

Zomeni i dr., 2008; Čuka i dr., 2012). Kada se govori o promjenama ili preobrazbama krajolika, onda se uz njih vežu i tipovi krajolika. Tipova ili vrsta krajolika ima mnogo no ono što im je zajedničko jest stalna promjenjivost koja može biti više ili manje izražena unutar određenoga razdoblja (Antrop, 1998). Osnovna podjela bi mogla biti na prirodni krajolik, onaj koji je zadržao svoje izvorne značajke, i kulturni ili antropogeni krajolik, onaj na čiji je razvoj utjecao čovjek (Meeus, 1995). Prirodni krajolik čine fizičke sastavnice okoliša (reljef, vode, vegetacija itd.) koje čovjek nije mijenjao, dok su kulturni krajolici nastali čovjekovim oblikovanjem prirode, a odraz su kulture i vremena u kojem su nastali. Zbog dugotrajnosti i složenosti ljudske interakcije s okolišem, a ovisno o tome kakva je narav te interakcije bila, može se govoriti o urbanom ili gradskom, ruralnom ili seoskom, industrijskom krajoliku i sl. kao sastavnicama kulturnog krajolika (Čuka, 2011).

Ruralni krajolik (*rural landscape*) obuhvaća sve ono što se ne ubraja u urbane krajolike; poljoprivredne površine, šume, seoska naselja, dijelove izvorne prirode, a nadređen je pojmu poljoprivrednog ili agrarnog krajolika (*agricultural landscape*) koji se pretežno odnosi na korištenje zemljišta i proizvodnju hrane (Primdahl, 1999). S obzirom na to da ruralni prostori zauzimaju oko 87% teritorija Republike Hrvatske (Lukić, 2009), može se reći da su oni prevladavajuća sastavnica kulturnih krajolika Republike Hrvatske.

Danilsko polje je ruralni prostor šibenskog zaobalja, smješteno na prijelazu sjeverne i srednje Dalmacije (sl. 1.). Polje pripada dvama naseljima, Danilo Biranju i Danilu, a u istraživano područje ulazi i naselje Danilo Kraljice koje, iako nema fizičkog udjela u samom polju, zbog svog geografskog položaja i historijskogeografskog razvitka čini cjelinu s navedenim naseljima. Danilsko polje je, morfološki gledano, ovalna udolina položena uglavnom u dinarskom pravcu (SZ – JI), između dva vapnenačka grebena, produžetka Trtra s Velikom glavom (542 m) sa sjevera-sjeveroistoka, i nižega Crnog brda (252 m) s Podima s juga-jugozapada. Polje je eliptičnog oblika, duljine oko 8 km, maksimalne širine 1,5 km, dok površina polja iznosi oko 5,5 km². Poljoprivredno vrednovanje Danilskog polja i okolnih brdskih područja i oblikovanje krajolika je započelo već u prapovijesti zbog plodnog zemljišta i drugih povoljnih prirodnih obilježja koji su omogućili razvoj ljudskih zajednica (Magaš i Blaće, 2010). Suvremena preobrazba krajolika tog mikroprostora je uvjetovana deagrarizacijom s jedne, a s druge strane gradnjom moderne infrastrukture čime se iz temelja mijenja tradicionalni višestoljetni poljodjeljsko-stočarski vizualni identitet naselja Danilskog polja.

Geografska istraživanja prostora Danilskog polja su dosad bila malobrojna. M. A. Friganović (1976) je opisao opća geografska obilježja šibenskog kraja, a D. Magaš i A. Blaće (2010) su analizirali geomorfološke značajke Danilskog polja i njihov utjecaj na historijskogeografski razvoj tog prostora. S druge strane, puno je više arheoloških i povijesnih rasprava o neolitičkoj Danilskoj kulturi i o rimskodobnoj upravi tim prostorom. O tome su pisali K. Stošić (1941), J. Korošec (1955; 1964), Š. Batović (1979), D. Rendić-Miočević (1989), J. Kolanović (1995),

Sl. 1. Geografski položaj naselja Danilskog polja

S. Dimitrijević i dr. (1998), Ž. Krnčević i dr. (2000) te M. Suić (2003). Godine 2013. izdana je opsežna monografija A. Kljaića na više od 900 stranica o kulturno-povijesnim, demografskim, etnološkim i drugim značajkama naselja Danilskog polja, ali nedovoljno znanstveno i metodološki utemeljena. Bez obzira na to, Kljaićeva knjiga sadrži korisne podatke o promjena fizionomije naselja Danilskog polja.

CILJ RADA I HIPOTEZE

Temeljni cilj rada je bio analizirati utjecaj društvenogeografskih procesa na preobrazbu krajolika Danilskog polja tijekom posljednjih stoljeće i pol, s naglaskom na drugoj polovini 20. st. Na odabir tog razdoblja je utjecala raspoloživost preciznih katastarskih podataka. Nadalje, svrha rada je bila produbiti dosadašnje spoznaje o danilskom prostoru, posebno kada je riječi o genezi naselja.

Osnovne hipoteze na kojima se temeljilo istraživanje su:

1. prevlast negativnih društvenogeografskih procesa što pridonosi postupnom nestajanju određenih elemenata tradicionalnoga poljoprivrednog krajolika,
2. pojedini uzorci krajolika, poput pašnjaka, zbog napuštanja stočarstva, su u postupku nestajanja,
3. naselja Danilo Biranj i Danilo obilježavaju povoljniji demografski i gospodarski procesi, dok je depopulacija i deagrarizacija u Danilo Kraljicama izraženija zbog veće udaljenosti od Šibenika i manjeg udjela obradivog zemljišta,
4. zbog gradnje suvremenih infrastrukturnih objekata (vjetroelektrane, gospodarske zone, autocesta) neki dijelovi ruralnog krajolika su se u potpunosti preobrazili.

METODOLOGIJA RADA

Istraživanje je obuhvatilo tri naselja; Danilo Biranj (P = 25,03 km²), Danilo (18,40 km²) i Danilo Kraljice (6,14 km²), koji su, upravno-teritorijalno gledano, od 1. siječnja 1993. dijelovi Grada Šibenika (sl. 1.) u okviru Šibensko-kninske županije. Danilsko polje pripada Danilo Biranju i Danilu, a Danilo Kraljice su smještene sjeveroistočno od polja. Analiza krajolika nije obuhvatila isključivo poljodjelske površine, nego i neposredne pašnjačke prostore na brdima oko polja čime je dobivena cjelovitija slika razvoja krajolika. Zbog toga je u istraživanje uključeno i naselje Danilo Kraljice. Dodatni razlog su promijene pravnog položaja naselja. Naime, u popisima stanovništva od 1857. do danas Danilo Biranj je uvijek iskazivano kao samostalno naselje i pod istim imenom (jedino 1948. Biranj) dok je stanje zbog nedosljedne popisne metodologije kod drugih dvaju naselja složeno. Današnje Danilo Kraljice su od 1880. do 1910. smatrane zaseokom današnjeg Danila, a prema popisima iz 1857., 1869., 1921. i 1931. današnje Danilo i Danilo Kraljice su iskazani kao jedno naselje (URL 1).² Na području tih triju naselja postoje dvije katastarske općine, Danilo Biranj, koja se prostire na području istoimenog naselja, i Danilo Kraljice koja obuhvaća naselja Danilo i Danilo Kraljice. Budući da se podaci o korištenju zemljišta prikupljaju na razini katastarskih općina, a ne naselja, nemoguće je bilo izvršiti takvu analizu u dvama naseljima, a zanemariti treće. Kao polazište za istraživanje poslužila je literatura koja diskutira problematiku ruralnih prostora i ruralnog krajolika i ona koja se, bavi historijskogeografskim i ekonomskogeografskim razvojem naselja Danilskog polja. Za analizu demografskih kretanja korišteni su podaci Državnog zavoda za statistiku koji su poslužili za izradu grafičkih priloga. Provedeno je i terensko istraživanje radi potpunije spoznaje o poljoprivrednom korištenju zemljišta te razvoju i izgledu naselja. Možda najznačajnija metoda koja dokazuje promjene u krajoliku je analiza korištenja zemljišta na razini već spomenutih dviju katastarskih općina za 1849., 1900., 1950. i 2011. godinu. Uspoređene su kategorije korištenja zemljišta, tj. koliku su površinu zauzimale pojedine kategorije u četiri navedene godine.

² Osim toga, mijenjali su i imena; Danilo je do 1931. iskazivano pod imenom Danilo Kraljice, od 1948. do 1971. pod imenom Gornje Danilo, 1981. i 1991. pod imenom Danilo Gornje, a Danilo Kraljice su do 1971. iskazivane pod imenom Kraljice (Korenčić, 1979; Kljaić, 2013).

DINAMIKA STANOVNIŠTVA NASELJA DANILSKOG POLJA

Kretanje broja stanovnika 1857.-2011.

Od prvoga službenog popisa stanovnika 1857. pa do 1948. sva tri naselja Danilskog polja su, ukupno gledajući, imala porast broja stanovnika (tab. 1.). Lagani pad je zabilježen u razdoblju 1869.-1900. zbog nepovoljnijih gospodarskih prilika i filoksere, bolesti vinove loze koja je imala izrazito negativan utjecaj na demografska kretanja cijele Primorske Hrvatske.³ Čini se da su Prvi svjetski rat i gripa španjolka pogubnije djelovale po stanovništvo Danilo Birnja u kojem je 1921. zabilježen isti broj stanovnika kao i 1910. dok je u druga dva naselja zabilježen porast. Ipak, podaci iz 1921. nisu u potpunosti pouzdani jer je po završetku Prvog svjetskog rata dijelove Dalmacije okupirala talijanska vojska iz kojih se povukla 1923. (Peričić, 1973). U uvjetima okupacije i prisustva vojske nemoguće je bilo obaviti popis i otud procjene o broju stanovnika, tj. često i prepisani podaci iz popisa provedenog 1910. (Lajić i Nejašmić, 1994.). Tijekom Drugoga svjetskog rata poginulo je 109 stanovnika iz naselja Danilskog polja (Kljaić, 2013), ali je popisom iz 1948. svejedno zabilježen porast stanovnika.

Tab. 1. *Kretanje broja stanovnika naselja Danilskog polja 1857.-1948. godine*

Naselje	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	Promjena 1948./1857. u %
Danilo Biranj	282	297	282	273	262	321	321	358	494	175,2
Danilo1	432	472	435	316	405	580	920	1084	789	-
Danilo Kraljice2	0	0	53	194	199	170	0	0	361	-
Ukupno	714	769	770	783	866	1071	1241	1442	1644	230,2
Bazni indeks	100,0	107,7	107,8	109,7	121,3	150,0	173,8	202,0	230,2	

1 U 1857., 1869., 1921. i 1931. sadrži podatke za naselje Danilo Kraljice

2 U 1857., 1869., 1921. i 1931. podaci su sadržani u naselju Danilo

Izvor: URL 1

To znači da su stope nataliteta bile dovoljno visoke da su nadoknadile gubitak stanovništva u takvim izvanrednim okolnostima kao što je rat. Razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata obilježile su najveće promjene u demografskoj strukturi, ne toliko u broju stanovnika koliko u dobno-spolnom i gospodarskom sastavu. Prema popisima iz 1953. i 1961. naselja Danilskog polja su u tim godinama postigla maksimalan broj stanovnika (tab. 2.) u odnosu na razdoblje obuhvaćeno standardiziranim državnim popisima koji su sustavno provedeni od 1857. Takvo demografsko stanje bilo je rezultat visokih stopa nataliteta, razmjerno niskih stopa mortaliteta i manjeg broja iseljenih. Iseljavanje do 1970-ih nije znatnije utjecalo na opće kretanje stanovništva zbog blizine Šibenika i mogućnost zapošljavanja u brojnim industrijskim pogonima koji su tada bili baza gospodarskog razvoja šibenskog kraja. Stanovništvo je dnevno cirkuliralo na radna mjesta u Šibenik, a jedino su Danilo Kraljice već ranije počele osjećati negativne učinke iseljavanja jer su u odnosu na Danilo Biranj i Danilo udaljenije i prometno izoliranije. Broj stanovnika je nastavio intenzivnije opadati nakon 1981., što je uvjetovano prirodnim padom i dijelom iseljavanjem, koje je postalo značajnije u razdoblju političke i gospodarske tranzicije koje je započelo 1990. Naime, tijekom 1990-ih zatvorena je većina industrijskih pogona u Šibeniku koji su zapošljavali više tisuća radnika, tako da je dio stanovnika pronašao posao u drugim djelatnostima (trgovina, obrti, turizam) ili je iselio prema velikim urbanim središtima (Splitu i Zagrebu). Posljednja dva popisa su pokazala daljnju tendenciju pada broja stanovnika, dijelom radi iseljavanja prema većim gradovima zbog školovanja i zapošljavanja, a dijelom

³ Filoksere se u šibenskom kraju pojavila 1898. (Tambača, 1998).

zbog prirodnog pada. Ipak, postoji razlika među trima naseljima, jer je stopa pada broja stanovnika najmanja u Danilo Biranju, dok Danilo Kraljice obilježavaju negativniji trendovi s mogućnošću potpune depopulacije.

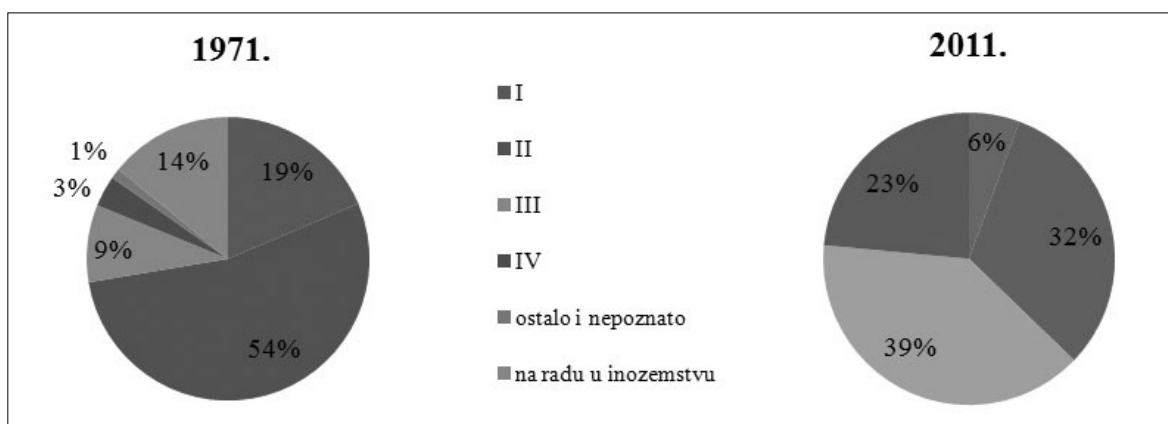
Tab. 2. Kretanje broja stanovnika naselja Danilskog polja 1948.-2011. godine

Naselje	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.	Promjena 2011./1948. u %
Danilo Biranj	494	542	531	526	462	477	457	442	89,5
Danilo	789	849	838	770	622	508	417	376	47,6
Danilo Kraljice	361	396	416	315	249	182	128	104	28,8
Ukupno	1644	1787	1785	1611	1333	1167	1002	922	56,1
Bazni indeks	100,0	108,7	108,6	98,0	81,1	71,0	60,9	56,1	

Izvor: URL 1, URL 3.

Promjena gospodarskog sastava stanovništva 1971.-2011.

Podaci o gospodarskom sastavu stanovništva ukazuju na strukturu gospodarstva odgovarajućeg prostora. Da kojim slučajem postoje podaci o gospodarskom sastavu stanovništva naselja Danilskog polja iz prve polovine 20. st. ili ranije, pokazivali bi veliku prevagu primarnog sektora nad ostalim što je i razumljivo s obzirom na značaj poljoprivredne djelatnosti za opstanak stanovništva kao i istodobnu nerazvijenost industrijske proizvodnje. Već podaci iz 1971. ukazuju na razmjere industrijalizacije koja je 50-ih i 60-ih godina 20. st. zahvatila Šibenik što je omogućilo otvaranje mnogobrojnih radnih mjesta (sl. 2.). Stanovnici Danilskog polja su dnevno cirkulirali u Šibenik na posao u pogonima »TLM-a« (Tvornica lakih metala, svojedobno jedna od najvećih u bivšoj Jugoslaviji), »Poliplasta« (plastični proizvodi), »TEF-a« (Tvornica elektroda i ferolegura) te »Vinoploda-Vinarije« (prerada grožđa i proizvodnja vina) i drugih manjih pogona. O intenzivnoj industrijalizaciji svjedoči činjenica da je u pojedinim naseljima šibenskog zaobalja većina radno sposobnih muškaraca bila zaposlena u jednoj tvornici. Općenito su se 1970-e i 1980-e godine pokazale kao vrhunac industrijske i lučko-pomorske orijentacije šibenskog kraja.

Sl. 2. Stanovništvo Danilskog polja koje obavlja zanimanje prema sektorima djelatnosti 1971. i 2011. godine. Izvor: Izrađeno prema: Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Delatnost, rezultati po naseljima i opštinama, knjiga X, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1974., Zaposleni prema području djelatnosti (zbirni podatak za naselja Danilo, Danilo Biranj i Danilo Kraljice) Popis 2011. Državni zavod za statistiku, Zagreb

Oko jedne petine aktivnog stanovništva sela Danilskog polja je i dalje radila u primarnim djelatnostima, uglavnom poljodjelstvom, a nešto manje stočarstvom. U tercijarnom sektoru je bilo uposleno manje od 10% stanovnika i to u prometu i trgovini (u tvrtki »Šibenka«), a tek nekoliko u turizmu koji se tada počeo značajnije razvijati. U inozemstvu, posebno u bivšoj Zapadnoj Njemačkoj, radilo je oko sedmine ukupnog broja aktivnog stanovništva koji su emigrirali u drugoj polovini

1960-ih godina nakon otvaranja granica i liberalizacije rada. Zbog okolnosti koje su uslijedile početkom 1990-ih: raspada socijalističke Jugoslavije, ratnih razaranja, neuspjele tranzicije iz planskog u tržišno gospodarstvo, problema tijekom privatizacije i dr., Šibenik se preobrazio iz jednog od najindustrijaliziranih gradova na hrvatskoj obali u gospodarski depresivno urbano središte. Zatvaranjem radnih mjesta u industriji obujam dnevnih cirkulacija se smanjio što je utjecalo na preorijentaciju stanovništva Danilskog polja na druge djelatnosti. Unatoč tome, prema popisu iz 2011. sekundarni sektor je i dalje upošljavao trećinu aktivnog stanovništva. Naime, TLM, usprkos mnogobrojnim poteškoćama u poslovanju, kao i Vinarija, i dalje su zapošljavali značajan broj radnika (premda znatno manje nego prije), a u međuvremenu je otvoreno nekoliko manjih prerađivačkih i građevinskih tvrtki. Poljoprivreda je značajno oslabila jer je tek 6% aktivnog stanovništva 2011. godine bilo zaposleno u primarnom sektoru. Međutim, treba imati na umu da statistički podaci nisu besprijeekorni i da ne pokazuju koliki se broj ljudi bavio poljoprivredom kao dopunskom djelatnošću, a prema izgledu agrarnog krajolika Danilskog polja može se reći da je ona i dalje značajna, ne samo zbog dodatnih prihoda već i zbog tradicije. Višestruko je porastao broj zaposlenih u tercijarnom i kvartarnom sektoru zbog razvoja trgovine, prometa i različitih društvenim djelatnostima dok je u turizmu i dalje radio mali broj ljudi. Radna mjesta sekundarnog, tercijarnog i kvartarnog sektora uglavnom se ne nalaze u mjestu stanovanja jer je gospodarstvo naselja Danilskog polja slabo razvijeno. Zbog toga su dnevne cirkulacije i dalje ostale izražene.

RAZVOJ NASELJA DANILSKOG POLJA

Naseljenost na prostoru Danilskog polja, zbog povoljne prirodne osnove (Magaš i Blaće, 2010), datira iz prapovijesti. U središnjem dijelu polja su tijekom arheoloških istraživanja pedesetih godina 20. stoljeća pronađeni ostaci dotad nepoznate kulture. Po mjestu pronalaska artefakata, kultura je nazvana Danilo (ili danilska) kultura. Datirana je otprilike 4500-3900. g. pr. Kr., a rasprostirala se od rijeke Soče na SZ do središnje Albanije na JI (Korošec, 1955; 1964; Batović, 1979; Dimitrijević i dr., 1998). Neolitsko danilsko naselje se prostiralo na površini od 2,4 do 2,8 ha, a činile su ga ukopane kružne kolibe i nadzemne kućice s podovima od nabijene gline građene od drvenih balvana, granja i pruća, s krovovima od slame i trske (Dimitrijević i dr., 1998; Krnčević i dr., 2000). Značajne promjene u strukturi naselja su uslijedile krajem trećeg i početkom 2. tisućljeća pr. Kr., dakle tijekom brončanog i željeznog doba. Tada su, zbog drugačijih društvenih okolnosti i porasta opće nesigurnosti dominantni tip naselja postale gradine, smještene na uzvišenim položajima. U prostoru Danilskog polja je postojalo jedno gradinsko naselje nastalo na teško pristupačnoj i 418 m visokoj glavici s koje se mogao lako nadzirati prostor polja. To je bilo važan središte lokalne zajednice Ridita, jednog od najzapadnijih ogranaka plemena Delmata (Rendić-Miočević, 1989; Suić, 2003). Do danas su na gradini vidljivi ostaci nekoliko vijenaca suhozidnih bedema koji su branili gradinu i temelji stambenih objekata.

Tijekom 2. i 1. st. pr. Kr. područje istočnog Jadrana je potpalo pod rimsku vlast, što je označilo prekretnicu u dotadašnjem gospodarskom i društvenom razvoju. Podno riditske gradine, u polju, podignuto je novo naselje gradskog tipa nazvano Rider kojeg su naseljavali romanizirani Riditi (Rendić-Miočević, 1989; Suić, 2003). Tijekom 1. st. po. Kr. Rider je stekao municipalitet, a tijekom narednih stoljeća postao je lokalno urbano središte na prometnici između Skradone i Salone (Kljaić, 2013). Rider je razoren u seobama naroda, vjerojatno u 5. st., ali ubrzo je naseljen novim slavenskim i starohrvatskim stanovništvom. Tomu svjedoči i gotovo 400 ranosrednjovjekovnih grobova otkrivenih na nekoliko lokaliteta u Danilskom polju (Krnčević i dr., 2000).

Pouzdaniji i opširniji podaci o naseljima Danilskog polja potječu iz 13. st. kada je Šibenik postao biskupsko sjedište i dobio status grada (Dujmović, 1976) nakon čega je došlo do postupnog širenja distrikta

šibenske komune prema otocima i zaobalju. Prema arhivskim podacima, na području Danilskog polja koje je pripadalo spomenutom distriktu postojalo je nekoliko srednjovjekovnih naselja: Mokro, Biranj, Orišje i Striševo (Stošić, 1941; Kolanović, 1995). Naselja su opustjela s osmanlijskim provalama i osvajanjima tijekom prve polovine 16. st., a stanovništvo je izbjeglo prema obali i na šibenske otoke (Stošić, 1941). U takvim okolnostima, Danilsko polje je bilo samo povremeno nastanjeno u razdobljima primirja i to radi poljodjelskih radova u vinogradima i na oranicama. Nakon mletačke rekonkviste početkom 18. st., uslijedila je kolonizacija polja te obnova i izgradnja stambenih i gospodarskih objekata na prisojnim padinama brda podno kojih se prostiralo polje.

Precizniji uvid u razvoj naselja Danilskog polja omogućilo je sustavno prikupljanje relevantnih podataka u sklopu katastarskih izmjera. Tako se prema opisu naselja u ekonomskom operatima franciskanskog katastra iz sredine 19. stoljeća može doznati da su kuće bile tijesne i uske prizemnice koje su služile za potrebe stanovanja ali i za privređivanje. Bile su izgrađene od kamena u suho, pokrivene ševarom i sijenom, a pod istim krovom je nerijetko živjela obitelj i stoka (*Operato dell'Estimo censuario del Comune di Danillo Biragn*, 1844; *Operato dell'Estimo censuario del Comune di Danillo Kraglizze*, 1844). Ti podaci svjedoče o nerazvijenosti naselja šibenskog zaobalja i upućenosti stanovništva na korištenje autohtonih resursa u izgradnji stambenih objekata.

Do polovine 19. st., prema različitim kartografskim predlošcima, popisima stanovništva i drugim dokumentima (Stošić, 1941; Kolanović, 1995) ne postoji dosljedno imenovanje naselja Danilskog polja i njihov broj varira jer, između ostalog, nisu postojali točni kriteriji koji su definirali naselja. Nakon naseljavanja prisojnih padina oko polja, kasnije su nove grupe naseljenosti oblikovane oko većih i manjih dolova na brdskim prostorima na mjestu današnjeg naselja Danilo Kraljice i područja Kremeno koje pripada naselju Danilo Birnju. Danilo Kraljice su dugo smatrane zaseokom naselja Danilo (v. poglavlje 2), a sa značajnim povećanjem broja stanovnika proglašene su 1938. samostalnim naseljem. To se međutim nije dogodilo sa zaseocima na području Kremena čiji je broj stanovnika ostao malen pa su i danas dio Danilo Birnja iako su prostorno odvojena od jezgre naselja.

Uvjeti života su se u Danilskom polju u manjoj mjeri popravili do kraja Drugoga svjetskog rata uvjetovani razvijenijom robno-novčanom privredom koja se najviše oslanjala na proizvodnju i prodaju grožđa (Tambača, 1998) te prodaju ogrjevnog drva (Obad, 1976; Obad, 1990). Više je stanovnika moglo priuštiti kuće na kat, građene u kamenu, s krovovima od kamenih ploča. Obitelj je stanovala na katu dok je stoku stoka bila ili u prizemlju ili u za tu namjenu izgrađenoj štali. Sva tri naselja Danilskog polja su se tada sastojala od više manjih zaselaka koja su s obzirom na oblik (usp. Crkvenčić i Malić, 1998) pripadala okupljenim naseljima. Dakle, radilo se o naseljima u kojima su domovi raspoređeni bez pravila i reda poštujući konfiguraciju terena te vlasničku strukturu. U jednom zaseoku, gdje je većina pripadnika bila rodbinski vezana i nosila isto prezime, kuće su često građene u manjim nizovima ili skupinama, a dijelila su i zajedničko dvorište i gumno (*gumno* u lokalnom govoru).⁴

Značajne promjene u izgledu naselja Danilskog polja su uslijedile nakon Drugoga svjetskog rata, a uvjetovane su izgradnjom komunalne infrastrukture. Suvremena vodovodna mreža je izgrađena krajem 1950-ih, elektroopskrbeni sustav krajem 1960-ih, a asfaltiranje glavnih prometnica je obavljeno tijekom 1980-ih (Kljaić, 2013). To su bili razlozi zbog kojih se stanovništvo počelo »spuštati«, odnosno preseljavati s brdskih prisojnih padina sjeverno i sjeveroistočno od polja, na južni i jugozapadni rub polja. Novi stambeni objekti su zapravo građeni uz najvažniju prometnicu koja povezuje Šibenik s Danilskim poljem i Perkovićem u kojem je smješteno željezničko čvorište prema Kninu i Splitu. Glavna fizionomska posljedica takve izgradnje je stvaranje niznog naselja, što je, inače, tipično obilježje ruralnog prostora Panonske Hrvatske (Crkvenčić i Malić, 1988), a ne Južnog hrvatskog primorja. Kamen je, kao građevinski materijal, gotovo u potpunosti zamijenjen betonskim blokovima, ciglama i crjepovima, a on sam je dobio novu, dekorativnu ulogu u pojedinim okućnicama.

Najnovije promjene u fizionomiji naselja bile su ujedno i najintenzivnije. Zamah gradnje autocesta u Hrvatskoj početkom 21. st. značajno se odrazio na ruralni krajolik Danilskog polja iz više razloga. Prvo

⁴ Gumno je ravna površina kružnog oblika na kojem se mlatilo ili je uz pomoć stoke vršeno žito.

je izgrađena dionica autoceste koja povezuje sjeverni i južni dio Hrvatske 2005. u duljini od oko 8 km koja prolazi južnim rubom naselja Danilo Biranj i Danilo. Dionica je prošla nenaseljenim područjem završenih Podaj koji su donedavno bili ispašiste za stada ovaca iz obližnjih naselja. Budući da su potrebe za građevnim materijalom tijekom izgradnje autoceste na čitavom prostoru Južne Hrvatske bile velike, na sjeverozapadnom rubu polja, na brdu Krtolin otvoren je kamenolom gdje je eksploatirana veća količina stijenske mase zbog čega je došlo do vizualne degradacije prostora. U neposrednoj blizini kamenoloma, u smjeru zapada, podignuto je tijekom 2006. g. 14 vjetroelektrana koje su tada činile drugi vjetroпарк u Hrvatskoj, poslije onoga koji je izgrađen na otoku Pagu. Zbog nadmorske visine na kojoj se nalaze (oko 500 m), vjetroelektrane daju svojevrsan vizualni pečat širem prostoru šibenskog zaobalja. Gradnja novog vjetroparka sa sedam vjetroelektrana je okončana početkom 2011., na Crnom brdu, koje je smješteno južno od polja u naseljima Danilo Biranj i Danilo na nadmorskoj visini od 200 do 250 m. Godine 2014. izgrađen je trenutno najveći vjetroпарк u Hrvatskoj s 19 vjetroelektrana na lokalitetima Velika Glava, Bubrig i Crni Vrh, brdima sjeverno od Danilskog polja.

Sedamdesetih godina 20. stoljeća počela se razmatrati mogućnost otvaranja industrijske zone u spomenutim Podajima čime bi se rasteretilo uže gradsko područje Šibenika (*GUP Šibenika*, 1983). Ta ideja, prostorno i funkcionalno opravdana, počela se realizirati 2005. otvaranjem istoimene gospodarske zone koja bi mogla postati važan čimbenik razvoja čitave Šibensko-kninske županije. Zona »Podaj«, površine 549 ha, zahvaća dijelove katastarskih općina Danilo Biranj, Dubrava, Donje polje i Vrpolje, s trenutno 23 aktivna poslovna subjekta i nekoliko u pripremi otvaranja (URL 2). Navedeni infrastrukturni objekti su temeljito promijenili krajolik naselja Danilskog polja, jer se na površinama koje su nekoć korištene kao ispašista, danas nalaze suvremeni proizvodno-uslužni pogoni, autocesta i vjetroelektrane.

Na prostoru Danilskog polja još se mogu izdvojiti objekti tradicionalnog graditeljstva koji čine lokalnu arhitektonsku i krajobraznu baštinu. Tu su na prvom mjestu crkve, često najstarije i u kulturno-povijesnom i identifikacijskom smislu najvažnije seoske građevine. U naseljima Danilskog polja se ukupno nalaze pet crkava, manjih dimenzija, od kojih su tri starije tradicionalne zapadne orijentacije s oltarom na istoku, a ulazom na zapadu. Građene su početkom 15. st., ali su tijekom vremena rušene, obnavljane i nadograđivane, a sadašnji izgled su zadobile krajem 19. i početkom 20. st. (Stošić, 1941; Kljaić, 2013). Dvije crkve su mlađeg datuma, jedna je izgrađena 1922., a u druga 2012. Većinom su smještene s grobljima na istaknutim visinskim točkama koje dominiraju naseljima.

Drugi značajan element tradicionalnog graditeljstva su suhozidi koji su označavali granice između pojedinih, uglavnom pašnjačkih posjeda, i onemogućivali su stoci da prijeđe na tuđi posjed. Prema tipologiji suhozida (Kulušić, 2004) radi se o uglavnom o jednostrukom i dvostrukom običnom zidu, koji su danas obrasli raslinjem, urušeni ili im prijeto urušavanje. Poljskih kućica, bunja ili čemera na tom prostoru gotovo da nema jer su udaljenosti između kućanstva i poljodjelskih površina koje dotičnom kućanstvu pripadaju bile razmjerno male pa je potreba za njihovom gradnjom bila neznatna. Međutim, na brdskim prostorima oko polja mogu se vidjeti ostaci stočarskih nastambi koje su služile za boravak stoke (ovaca, koza) tijekom razdoblja intenzivnijih ispaša.

Treći element graditeljske krajobrazne baštine su arheološka nalazišta kojih iz prapovijesnog razdoblja ima nekoliko, no veličinom i očuvanošću se ističe antički municipij Rider koji je objekt arheoloških istraživanja više od jednog stoljeća (Stošić, 1941; Krnčević i dr., 2000).

RAZVOJ I PREOBRAZBA AGRARNOG PROSTORA

U agrarni prostor spadaju one površine koje su namijenjene poljodjelskoj proizvodnji i uzgoju stoke. Dio je ruralnog prostora koji, uz navedeno, obuhvaća i strukture naseljenosti. Preobrazba danilškoga agrarnog prostora, odnosno agrarnog krajolika, je ponajprije posljedica promjena korištenja zemljišta, koje je moguće pratiti na temelju statističkih podataka o korištenju zemljišta dviju katastarskih općina, Danilo Biranj i Danilo Kraljice, od polovine 19. st. do danas. Postoje i drugi materijalni i pisani izvori prostornih podataka o agrarnom vrednovanju Danilskog polja i neposredne okolice, među kojima su i oni koji potječu još od prapovijesti

Neolitik je u historijskogeografskom smislu prekretničko razdoblje jer je tada, zbog sjedilačkog načina života i pojave poljodjelstva, započela postupna preobrazba prirodnog u kulturni krajolik (Rogić, 1982). Neolitsko stanovništvo Danilskog polja je uzgajalo pšenicu, ječam, pir i raž, a bavilo se i ovčarstvom i govedarstvom (Batović, 1979). Čini se da je danilska kultura odigrala i značajnu ulogu u neolitskoj revoluciji, tj. u prijenosu i širenju poljoprivredne proizvodnje iz jugozapadne Azije prema središnjoj i zapadnoj Europi (Moore i Menđušić, 2004; Jurić, 2005). Tijekom metalnih doba stočarstvo transhumanтно tipa je postalo glavna gospodarska djelatnost dok je uzgoj žitarica dobio manje važnu ulogu. Premda je neolitsko i metlanodobno stanovništvo Danilskog polja bilo malobrojno, dugotrajnost takvog načina gospodarenja prostorom, koje je trajalo gotovo pet tisućljeća je obilježeno ponajprije degradacijom sredozemnoga i subsredozemnog raslinja (Rogić, 1982). Stanovništvo je zbog ispaše i povećanja obradivog zemljišta krčilo šume, a uz to, drvo se koristilo za pripremu hrane, za ogrjev, izradu oruđa i oružja te primitivnu metalurgiju i proizvodnju keramike. I za vrijeme rimske uprave Danilskim poljem agro-stočarska djelatnost je bila osnova privređivanja samo na višem stupnju razvoja. Rimljani su vjerojatno po prvi puta ili u većoj mjeri organizirali uzgoj vinove loze i maslina (Rendić-Miočević, 1989).

Ranosrednjovjekovno razdoblje je oskudno popraćeno podacima o gospodarskom vrednovanju Danilskog polja. Može se pretpostaviti da je transhumantno stočarstvo ponovno zadobilo važnu ulogu jer je novodoseljeno slavensko/starohrvatsko stanovništvo bilo organizirano kao ratarsko-stočarsko društvo (Rogić, 1982). Danilsko ili Gornje polje⁵ tijekom razvijenog i kasnog srednjeg vijeka bilo je u posjedu šibenske komune odnosno šibenskog plemstva, crkve i bogatijih građana. Poljoprivredna se proizvodnja odvijala u okviru feudalnih odnosa, tj. težaci su obrađivali vinograde i oranice za koje su vlasnicima davali prosječno trećinu uroda (Kolanović, 1995). Od žitarica su se uzgajali ječam, pšenica, proso i sirak, a od mahunarki slanetak, leća i bob (Kolanović, 1995). Prihodi od vinove loze su tada bili prosječno deset puta veći od prihoda kultura na oranicama zbog čega su se površine pod vinogradima postupno povećavale na uštrb oranica (Kolanović, 1995). Mletačko Generalno vijeće⁶ je zbog toga 1428. donijelo odluku o kažnjavanju onog tko bude sadio nove vinograde, a zapuštao oranice, jer je nestašica žita bila sve učestalija (Tambača, 1998). U razdoblju ratova s Osmanlijama teško da su se s ičije strane mogli osigurati minimalni uvjeti za obradu zemljišta zbog čega je ugar postupno postao prevladavajuća kategorija zemljišta u Danilskom polju. Takve okolnosti su mletačke vlasti nastojale promijeniti jer su bile svjesne egzistencijalne važnosti poljoprivredne proizvodnje u ionako siromašnom kraju. Sačuvana su izvješća mletačkih povjerenika koja govore o lošem stanju u području Gornjeg polja. Primjerice, Alvizo Zorzi je u razdoblju od 1607. do 1609. izvijestio da je to polje neobrađeno, a šibenski se teritorij može prehraniti svojim žitom samo tri mjeseca. Knez Jakov Corner je u razdoblju od 1634. do 1636. mletačkom Senatu slao preporuke da se poduzmu mjere da se Gornje polje obradi, jer će se tako uštedjeti mnogo zlata koje se troši na kupovinu žita od Osmanlija (Tambača, 1998).

Porazima Osmanskog Carstva krajem 17. i početkom 18. st., mletačka je vlast proširila svoj dalmatinski posjed do današnjih granica s Bosnom i Hercegovinom. Na novozaposjednutim teritorijima organizirano je naseljavanje stanovništva i izmjera zemljišta, te na kraju izrada katastra (Slukan Altić, 2000; Slukan Altić, 2008). Nakon završetka Kandijskog rata granica između Mletačke Republike i Osmanskog Carstva je prolazila otprilike sredinom Danilskog polja pri čemu se Danilo Biranj nalazio pod mletačkom, a Danilo pod osmanskom vlašću (Stošić, 1941). Danilo je oslobođeno početkom Morejskog rata, odnosno pripalo je području Nove stečevine (*Acquisto nuovo*) za koje je izrađen katastar pa su očuvani i podaci o korištenju zemljišta s početka 18. st. S druge strane Danilo Biranj je pripao Staroj stečevini (*Acquisto vecchio*) za koje podataka o korištenju zemljišta nema. Današnje Danilo Kraljice prema tom katastru još nisu postojale. Prema podacima mletačkog katastra razvidan je velik udio oranica (96%)

⁵ Danilsko polje se donedavno nazivalo šibenskim Gornjim poljem (Stošić, 1941; Friganović, 1976; Kolanović, 1995) jer je nekoliko kilometara južno smješteno šibensko Donje polje, a obje su površine bile tijekom prošlosti, a i danas su, najvažnije i najveće poljodjelske zone u blizini Šibenika. Toponim Donje polje je zadržan u imenu istoimenog naselja kojem danas to polje pripada, dok se toponim Gornje polje rjeđe koristi.

⁶ Šibenska komuna i pripadajući teritorij su od 1412. do 1797. godine bili pod upravom Mletačke Republike (Novak, 1976).

naspram livada i neplodnog zemljišta (tab. 3)⁷, a razlog tomu je što su obzir uzete isključivo površine u samom polju, a ne i na okolnom brdima. Tradicija uzgoja vinove loze iz ranijih razdoblja nije sačuvana, a na veći zamah vinogradarstva ukazuju katastarski podaci iz 19. stoljeća. Površina svih zemljišta približno iznosi jednu polovinu ukupne površine Danilskog polja (5,5 km²) što se podudara s navedenom činjenicom da je mletački katastar iz 1709. obuhvatio samo jedno naselje, današnje Danilo.

Tab. 3. Kategorije korištenja zemljišta istočnog dijela Danilskog polja 1709. godine (u ha)

Naselje	Oranice	Vinogradi	Livade	Neplodno zemljište	Ukupno
Danilo	231,36	0,00	5,28	3,86	240,50

Izvor: Rubriche delle Ville del Territorio di Sebenico e Scardona del Publico Perito Cosmo Faventini, relative al Cattastico 1709, Državni arhiv u Zadru, Mletački katastri Dalmacije XVII. i XVIII. stoljeća, HR-DAZD-5, kutija 13.

Iako su mletačkim katastrom obuhvaćena mnoga dalmatinska naselja, prva sustavna izmjera Dalmacije je izvršena za vrijeme Habsburške Monarhije. Izmjera nije istodobno počela u svim zemljama koje je obuhvaćala Monarhija tako da je na prostoru Istre započela 1817. i trajala do 1822., a Dalmacija je obuhvaćena izmjerom od 1823. do 1828. (Bajić-Žarko, 2006). Izmjere Danilskog polje i pripadajućih naselja te uspostava katastarskih općina *Danilo Biragn* i *Danilo Kraglizze* su izvršene 1825. Za svaku katastarsku općinu su, uz ostale dokumente, izrađeni i ekonomski opisi (operati) u kojima se opisana geografska i gospodarska obilježja općine na koju se odnose, a iscrpno su objašnjena obilježja poljoprivredne proizvodnje. Operati za istražene katastarske općine su nastali 1844., a podaci o kategorijama korištenja zemljišta 1849. Oni čine osnovu usporedbe korištenja zemljišta iz 1900., rekapitulacije iz 1950. i najnovijeg stanja iz 2011.

Kategorije korištenja zemljišta iz sredine 19. st. djelomice se poklapaju s kasnijim kategorizacijama, uključujući i one najnovije, zbog toga što je prva sustavna izmjera bila mnogo detaljnija u pogledu pojedinih mješovitih kategorija jer se željelo što realnije prikazati stanje na terenu. Tako se, primjerice, uz kategoriju vinogradi (*vigne*) pojavljuje i kategorija vinogradi s maslinama (*vigne oivate*) a slično je i s pašnjacima (*pascoli*), tj. šumovitim pašnjacima (*pascoli boscati*) što otežava apsolutno točnu usporedbu s kasnijim podacima. No, s obzirom na vrlo detaljan opis svih navedenih kategorija koje su uz to bile razvrstane po klasama, može se zaključiti da mješovita kategorija *vinogradi s maslinama* više odgovara kategoriji *vinograda* budući da se u takvim slučajevima masline tek mjestimice pojavljuju (odnos loza maslina je bio 7:3) a slično je i s kategorijom *šumoviti pašnjak* koja uglavnom odgovara *pašnjacima* (*Operato dell'Estimo censuario del Comune di Danillo Biragn*, 1844; *Operato dell'Estimo censuario del Comune di Danillo Kraglizze*, 1844).⁸ Najveći udio u objema katastarskim općinama su zauzimale površine pod pašnjacima koje su se rasprostirale na brdskom okviru oko polja (tab. 4.). Tada je u naseljima Danilskog polja bilo 4737 grla stoke, od toga 256 komada goveda i gotovo 3600 ovaca i janjadi (*Operato dell'Estimo censuario del Comune di Danillo Biragn*, 1844; *Operato dell'Estimo censuario del Comune di Danillo Kraglizze*, 1844) kojim su za ishranu trebale velike pašnjačke površine. Najveći udio obradivih površina su činile oranice zasađene žitaricama – ječmom, pšenicom, raži, pirom kukuruzom i prosom koje su bile osnovne prehrabene namirnice. Pojedinačno najisplativija kultura koja se je uzgajala je bila vinova loza. Katastarske općine Danilo Biranj i Danilo Kraljice su ostvarivale najveći urod grožđa

⁷ Mjere za površinu su tada iskazivane u padovanskim kampima, kvartama i tavolama. Jedan padovanski kamp ima 3656 m², dijeli se na četiri kvarte, a jedna kvarta (914 m²) iznosi 210 tavela (jedna tavola = 4,35 m²) (Slukan Altić, 2000).

⁸ Površine kategorija zemljišta su izražene u šibenskim gonjalima i pertikama, što su mjere za površinu koje su se koristila u naseljima šibenske komune tijekom novog vijeka. Površina šibenskog gonjala je varirala oko 852 m² (Kolanović, 1995; Zaninović-Rumora, 2007), a za potrebe ovog istraživanja uzeta je vrijednost od 853,114 m² prema ekonomskom operatu katastarske općine Gorica, dijela grada Šibenika (*Operato dell'Estimo censuario del Comune di Goriza*, 1844). Jedna mletačka ili venecijanska kvadratna pertika odgovara površini od 4,352183 m² što je istovjetno površini jedne tavole (Zaninović-Rumora, 2007).

po hektaru u šibenskom kotaru – 920 l/ha u D. Birnju i 1200 l/ha u D. Kraljicama (*Operato dell'Estimo censuario del Comune di Danillo Biragn*, 1844; *Operato dell'Estimo censuario del Comune di Danillo Kraglizze*, 1844) koji je sredinom 19. stoljeća bio izrazito vinogradarski kraj, To je bilo zbog toga što se 15% svih površina pod vinogradima u Dalmaciji nalazilo upravo u šibenskom kotaru. Pod vinogradima je bilo 60% obradivog zemljišta šibenskog kotara (Tambača, 1998). No, usprkos razvijenom vinogradarstvu, prerada grožđa i proizvodnja vina je u Dalmaciji uglavnom ostala na niskoj razini (Ožanić, 1955) pa je i financijska dobit bila mala. Ipak, u operatima je navedeno da je stanovništvo Danilskog polja dio proizvedenog vina koje je bio dobre kvalitete prodavalo na tržnici u Šibeniku i tako barem malo popravilo svoj ekonomski položaj. Ostale kategorije

Tab. 4. Kategorije korištenja zemljišta u katastarskim općinama Danilo Biranj i Danilo Kraljice 1849.- 2011. godine (u ha)

Katastarska općina	godina	oranica	voćnjak/vrt/ maslinik*	vinograd	vinogradi s maslinama	livada	pašnjak	šumoviti pašnjak	šuma	neplodno zemljište	ukupno
Danilo Biranj	1849.	274,1	3,2	102,4	35,5	10,4	1624,3	470,8	0,0	19,8	2540,5
	1900.	175,0	12,0	203,0	0,0	15,0	2089,0	0,0	19,0	28,0	2541,0
	1950.	202,7	6,0	134,8	0,0	60,0	2089,5	0,0	16,5	29,8	2539,3
	2011.	217,6	12,7	76,5	0,0	78,7	2083,0	0,0	17,6	53,7	2539,8
Danilo Kraljice	1849.	236,1	4,4	31,1	20,1	3,5	1709,1	471,8	0,0	21,7	2497,8
	1900.	183,0	7,9	95,0	0,0	4,7	1688,0	0,0	492,0	26,4	2497,0
	1950.	158,6	5,5	78,1	0,0	20,9	2091,8	0,0	113,8	28,0	2496,7
	2011.	156,5	5,8	52,2	0,0	25,7	2132,5	0,0	92,2	32,1	2497,0
Ukupno	1849.	510,2	7,6	133,5	55,6	13,9	3333,4	942,6	0,0	41,5	5038,3
	1900.	358,0	19,9	298,0	0,0	19,7	3777,0	0,0	511,0	54,4	5038,0
	1950.	361,3	11,5	212,9	0,0	80,9	4181,3	0,0	130,3	57,8	5036,0
	2011.	374,1	18,5	128,7	0,0	104,4	4215,5	0,0	109,8	85,8	5036,8

Izvor: *Estratto della rendita censibile del catasto stabile, risultante in evasione dei reclami Comunali dietro decisione dell'Eccelso I. R. Governo, Comune di Danillo Biragn*, 28. srpnja 1849., Državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, HR-DAST-152, kutija 102, *Estratto della rendita censibile del catasto stabile, risultante in evasione dei reclami Comunali dietro decisione dell'Eccelso I. R. Governo, Comune di Danillo Kraglizze*, 28. srpnja 1849., Državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, HR-DAST-152, kutija 103, *Općinski rječnik za kraljevine i zemlje zastupane u Carevinskom vijeću, XIV. Dalmacija, C. KR. Statistička komisija, Beč, 1908., Raspored po kulturama i klasama zemljišta 1950. i 2011. godine, Katastarske općine Danilo Biranj i Danilo Kraljice, Državna geodetska uprava, Područni ured za katastar Šibenik, Odjel za katastar nekretnina Šibenik, Šibenik, 2011.*

*Godina 1849. i 1900. nije bilo katastarske kategorije »voćnjaci« i pripadajuće kulture su se brojale pod kategorijom »vrtovi«. Godine 1950., u navedenim k. o. pojavila se i kategorija »voćnjak«, a 2011. u k. o. Danilo Biranj i kategorija »maslinik«. Budući da je riječ o istim ili sličnim kulturama, a njihov udio u ukupnoj površini je razmjerno malen, radi lakše usporedbe su svrstane pod istu kategoriju.

zemljišta su imale malen udio u ukupnoj površini: u vrtovima uz kuće su se uzgajali kupus, salata, blitva i poriluk, dok su od voća bile zastupljene smokve. Masline su bile rijetke i maslinova ulja nedovoljno pa se često moralo kupovati. U katastarskim općinama Danilo Biranj i Danilo Kraljice tijekom franciskanske katastarske izmjere nisu zabilježene šumske površine. To je donekle razumljivo s obzirom na intenzivnu ispašu i korištenje drva za dobivanje ogrjeva i prodaju, ali vjerojatno je dio degradiranih

šumskih površina kategoriziran pod šumovitim pašnjacima. Neplodno se zemljište odnosilo na površine pod lokvama, goletima, seoskim putevima, dvorištima te stambenim i gospodarskim objektima.

Prema reviziji katastra koja je obavljena 1896., a objavljena 1900. godine, najveće promjene su se dogodile s površinama obradivog zemljišta (tab. 4). Osjetno su smanjene površine pod oranicama nauštrb vinograda što je u skladu s navedenim podatkom o isplativosti uzgoja vinove loze. Konjunktura vinogradarstva koje su bile zahvatile Dalmaciju, posebno druga ili velika konjunktura od 1870-ih do 1890-ih godina (Defilippis, 1997; Tambača, 1998), bile su, dakle, vidljive i na području Danilskog polja. Filoksera je prvi put zabilježena na užem šibenskom području 1898. tako da se njezine negativne posljedice prema podacima iz 1900. (tj. 1896.) ne vide. Za nekoliko hektara su porasle i površine pod neplodnim zemljištem zbog izgradnja kuća i nastambi za stoku, kao i vrtova zbog nešto intenzivnije, ali i daljnje skromne sadnje povrtlarskih kultura. Kategorija *šumoviti pašnjak* je prekategoriizirana dijelom u *pašnjak*, a dijelom u *šume* zbog čega su se u D. Birnju povećale te dvije kategorije zemljišta, dok je u D. Kraljicama došlo do smanjenja pašnjaka i povećanja šume za gotovo 500 ha. S obzirom na kasnije podatke o površini šuma, moguće da je taj broj nije sasvim pouzdan.

Prvi znakovi deagrarizacije se mogu iščitati iz podataka o korištenju zemljišta iz 1950., jer su se u odnosu na 1900. smanjile površine pod vinogradima, a povećale površine pod livadama. Razlog tomu je bila industrijalizacija Šibenika koja je započela sredinom 20. stoljeća i kada je oko 150 ljudi koji su se dotad isključivo bavili poljoprivrednom našlo posao u Šibeniku (Kljaić, 2013). Najveće promjene su se dogodile s površinama pod pašnjacima i šumama na prostoru katastarske općine Danilo Kraljice. Tamo su se šumske površine smanjile za gotovo 400 ha, a otprilike isto toliko povećale su se površine pod pašnjacima. Moguće da je to bila posljedica snažnijeg razvoja stočarstva (ovčarstva) u Danilu Kraljicama u kojem je udio obradivog zemljišta u ukupnoj površini znatno manji nego kod Danila, no budući da ta dva naselja čine jednu katastarsku općinu, podaci se moraju razmatrati zajednički. Trend smanjivanja površina pod obradivim zemljištem se nastavio i 2011., i tad su zabilježene najmanje površine pod vinogradima. Vinova loza je radno i financijski intenzivna kultura, a s manjim brojem mladog/radno sposobnog i poljoprivrednog stanovništva, razumljivo je da su mnogi vinogradi u proteklih šezdeset godina napušteni. Nastavilo se i smanjivanje šumskih površina, ne samo zbog stočarstva i sječe već i zbog nekoliko požara. Najveći broj stanovnika naselja Danilskog polja su imala u drugoj polovini 20. st., zbog čega je nastavljena gradnja kuća i popratnih zgrada, a zbog modernizacije je došlo i do izgradnje infrastrukturnih objekata. Zbog toga je 2011., zabilježen dosad najveći udio površina pod neplodnim zemljištem. Od svih poljodjelskih djelatnosti maslinarstvo dobiva sve veće značenje, i iako se po katastarskim podacima (tab. 4) čini da su površine pod maslinama razmjerno male, to nije u potpunosti točno jer u obzir ne treba uzeti samo maslinike, već i površine pod polikulturama. Primjenjuje se, dakle, kombinirani uzgoj maslina i vinove loze, maslina na površinama kategoriziranim kao livade itd., zbog čega je udio površina pod tom kulturom ipak znatno veći. Zaključno se može reći da najnoviji podaci o korištenju zemljišta iz 2011. u odnosu na podatke iz 1900. (kad su obradive površine najintenzivnije korištene), upućuju na intenzivnu deagrarizaciju. Najviše su se smanjile površine pod vinogradima (a time i obradivim površinama), dok se smanjenje šumskih površina može pripisati razvoju stočarstva. Značajno se povećao udio pašnjačkih površina, a podatak o povećanju oraničnih površina nije u potpunosti točan jer se žitarice gotovo više ne uzgajaju. Oranice su dijelom postale livade, voćnjaci i povrtnjaci, a dijelom su neobrađene tj. pod ugarom.

RASPRAVA

Deagrarizacija, depopulacija i infrastrukturna modernizacija su tri najvažnija društvenogeografska procesa koja su utjecala na preobrazbu krajolika naselja Danilskog polja. Deagrarizacija se očituje u zapuštanju poljoprivrednih površina koja preuzima izvorna vegetacija, a taj se proces na istraživanom području mora promatrati dvojako. Pašnjačke površine su zabilježile najveći udio u ukupnoj površini 2011. premda su one zapravo većinom napuštene i zahvaćene sukcesijom izvornog raslinja, a poljodjelske površine se uglavnom još obrađuju premda je jedan dio pod ugarom. S obzirom na to da dostupni podaci o korištenju zemljišta nisu najvjerođostojniji, spoznaje dobivene terenskim istraživanjem kvalitetna su dopuna

poznavaju aktualnog stanja danilskog agrara. Nepovoljnija demografska kretanja su zabilježena u naselju Danilo Kraljice zbog udaljenosti od Šibenika i malih mogućnosti zaposlenja u mjestu stanovanja.

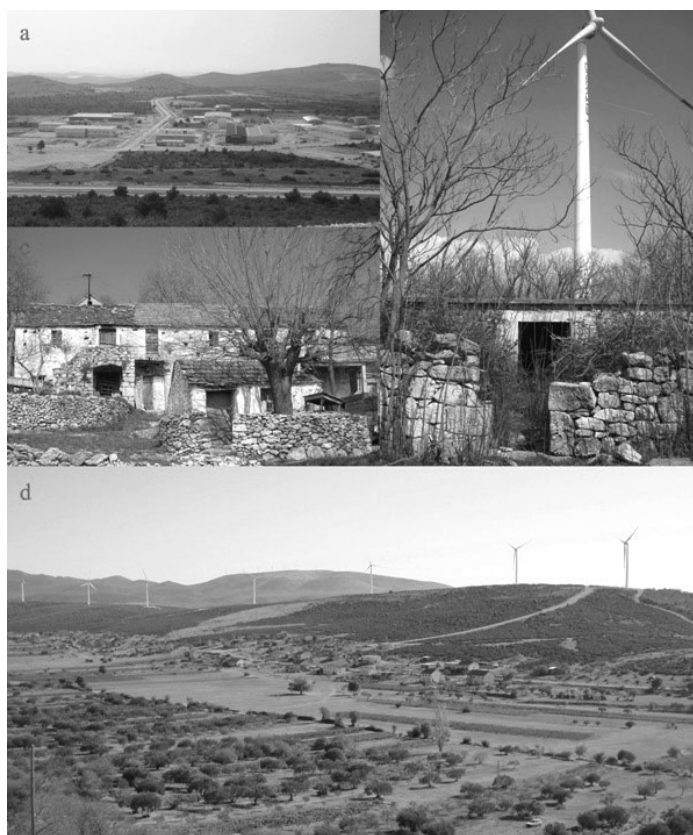
Krajolik je dinamična kategorija, razvija se pod utjecajem različitih čimbenika i zbog toga je stalno u promjenama. Krajem 19. i u prvoj polovini 20. st. agrarni krajolik Danilskog polja je dosegao vrhunac svog razvoja. Razlog tomu je bila isključiva usmjerenost stanovnika prema poljoprivredi zbog nepostojanja drugih gospodarskih djelatnosti i intenzivna obrada zemljišta zbog proizvodnje hrane. U drugoj polovini 20. st., pod utjecajem industrijalizacije, započela je suvremena preobrazba krajolika koja traje i danas. Radno sposobno stanovništvo se zaposlilo pretežno u djelatnostima sekundarnog sektora tako da je udio zaposlenih u poljoprivredi stalno opadao. Mlado stanovništvo je emigriralo prema većim gradovima u potrazi za boljim poslom i obrazovanjem što je uvjetovalo smanjenje broja stanovnika, pad stopa nataliteta i starenje stanovništva. Ti procesi su se odrazili na smanjenje obujma poljoprivredne djelatnosti, a time i na zapuštanje

poljoprivrednog krajolika. Posljednja desetljeća 20. st. i početak 21. st. su obilježena i najvećim infrastrukturnim zahvatima; gradnjom cesta, vjetroelektrana, gospodarske zone. Posljedica toga je pojava novih vrsta krajolika na tome prostoru, tehničkog krajolika (sl. 3). Odnos površina pojedinih kategorija zemljišta se u posljednjih posljednjih stotinjak godina na istraživanom području promijenio; smanjile su površine pod obradivim zemljištem (oranicama, vinogradima) smanjile su se površine pod šumama, a povećale pod livadama i maslinicima. Ukupno su površine plodnog zemljišta ostale gotovo iste. To je rezultat napuštanja uzgoja žitarica i manjeg bavljenja vinogradarstvom i sve većeg značenja maslinarstva. Shodno tomu, pojedini uzorci poljoprivrednog krajolika su se smanjili, a pojedini povećali.

Promjene krajolika naselja Danilskog polja su slične promjenama drugih ruralnih prostora Primorske Hrvatske (Čuka, 2011; Čuka i dr., 2012) iako postoje neke specifičnosti. To se ponajprije odnosi na već spomenute elemente komunalne i industrijske infrastrukture kao i povoljne mogućnosti unaprijeđenja i komercijalizacije poljoprivredne proizvodnje.

ZAKLJUČAK

Zbog obilježja prirodne osnove, agrarno vrednovanje Danilskog polja je započelo u prapovijesti, a time i njegova preobrazba iz prirodnog u kulturni krajolik. Današnji izgled krajolika rezultat je višestoljetnog korištenja zemljišta u različitim, povoljnijim ili manje povoljnim, društveno-političkim okolnosti-

Sl. 3. Neki uzorci krajolika Danilskog polja: a – dio gospodarske zone Podi a autocestom (svibanj 2013), b – »spoj starog i novog«, napušteni stočarski stan i vjetroelektrana na Crnom Brdu (svibanj 2013), c – tradicionalna arhitektura u Danilo Birnju (svibanj 2013), d – zapadni dio Danilskog polja s vjetroparkom u pozadini (svibanj, 2013)

ma. Najintenzivnija obrada poljoprivrednog zemljišta bila je zastupljena u drugoj polovini 19. i u prvoj polovini 20. st. To je ujedno razdoblje najizrazitije dominacije poljoprivrednog krajolika u naseljima Danilskog polja. U drugoj polovini 20. st. pod utjecajem depopulacije, deagrarizacije i industrijalizacije, krajolik se ponovno počeo intenzivno mijenjati. U istom je razdoblju promijenjena i fizionomija naselja i struktura naseljenosti; izgrađeni su novi stambeni objekti uz prometnicu uz južni rub Danilskog polja zbog čega su starije zone naseljenosti sjeverno od polja gotovo opustjele, a fizionomske promjene su posebno uvjetovane gradnjom vjetroelektrana, prometnica i gospodarske zone.

Slijedom navedenog, današnji krajolik naselja Danilskog polja čine manje zastupljeni prirodni i prevladavajući kulturni krajolik s dvjema glavnim sastavnicama. Stariji i još uvijek rasprostranjeniji je ruralni krajolik s poduzorkom poljoprivrednog krajolika, a recentni je tehnički krajolik, koji zauzima manju površinu, ali je vizualno upečatljiviji. Prema tome, može se reći da je krajolik naselja Danilskog polja »hibrid« ruralnih i tehničkih krajobraznih jedinica. Daljnje tendencije razvoja krajolika idu u smjeru obnove prirodnog krajolika, prvenstveno na pašnjačkim površinama, opstanak pojedinih poduzoraka poljodjelskog krajolika i lagane ekspanzije tehničkog krajolika. Sukladno navedenom, moguće je zaključiti da su potvrđene sve hipoteze oblikovane na početku istraživanja.

IZVORI

Estratto della rendita censibile del catasto stabile, risultante in evasione dei reclami Comunali dietro decisione dell'Eccelso I. R. Governo, Comune di Danillo Biragn, 28. srpnja 1849., Državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, HR-DAST-152, kutija 102.

Estratto della rendita censibile del catasto stabile, risultante in evasione dei reclami Comunali dietro decisione dell'Eccelso I. R. Governo, Comune di Danillo Kraglizze, 28. srpnja 1849., Državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, HR-DAST-152, kutija 103.

European Landscape Convention, Vijeće Europe, Firenza, 2000.

Generalni urbanistički plan Šibenika – koncepcija, Skupština općine Šibenik, Urbanistički zavod Dalmacije – Split, Općinski zavod za urbanizam – Šibenik, Split 1983.

Korenčić, M., 1979: *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971.*, JAZU, Zagreb.

Općinski rječnik za kraljevine i zemlje zastupane u Carevinskom vijeću, XIV. Dalmacija, C. KR. Statistička komisija, Beč, 1908.

Operato dell'Estimo censuario del Comune di Danillo Biragn, 15. kolovoza 1844., Državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, HR-DAST-152, kutija 102.

Operato dell'Estimo censuario del Comune di Danillo Kraglizze, 16. kolovoza 1844., Državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, HR-DAST-152, kutija 103.

Operato dell'Estimo censuario del Comune di Goriza, 19. srpnja 1844., Državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, HR-DAST-152, kutija 177.

Popis stanovništva i stanova 1971., *Stanovništvo, Delatnost, rezultati po naseljima i opštinama, knjiga X*, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1974.

Raspored po kulturama i klasama zemljišta 1950. i 2011. godinu, Katastarske općine Danilo Biranj i Danilo Kraljice, Državna geodetska uprava, Područni ured za katastar Šibenik, Odjel za katastar nekretnina Šibenik, Šibenik, 2011.

Rubriche delle Ville del Territorio di Sebenico e Scardona del Publico Perito Cosmo Faventini, relative al Cattastico 1709, Državni arhiv u Zadru, Mletački katastri Dalmacije XVII. i XVIII. stoljeća, HR-DAZD-5, kutija 13.

Zaposleni prema području djelatnosti (zbirni podatak za naselja Danilo, Danilo Biranj i Danilo Kraljice) Popis 2011. Državni zavod za statistiku, Zagreb

INTERNETSKI IZVORI PODATAKA

URL 1, *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, www.dzs.hr (21. 8. 2014.)

URL 2, *Poduzetnička zona Podi Šibenik*, www.podi-sibenik.com (21. 8. 2014.)

URL 3, *Popisane osobe, kućanstva i stambene jedinice, Prvi rezultati popisa 2011.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, www.dzs.hr (21. 8. 2014.)

LITERATURA

- Antrop, M., 1998: Landscape change: Plan or chaos?, *Landscape and Urban Planning*, 41, 155-161.
- Bajić-Žarko, N., 2006: *Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, katastar Dalmacije 1823.-1975.*, Hrvatski državni arhiv Zagreb, Državni arhiv u Splitu, Split.
- Batović, Š., 1979: Jadranska zona, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja II, Neolitsko doba*, (ur. Benac, A.), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka istraživanja, Sarajevo, 473-634.
- Bender, O., Juergen Boehmer, H., Jens D., Schumacher, K. P., 2005: Using GIS to analyse long-term cultural landscape change in Southern Germany, *Landscape and Urban Planning*, 70, 111-125.
- Crkvenčić, I., Malić, A., 1988: *Agrarna geografija, geografski aspekti agrarnih područja*, Školska knjiga, Zagreb.
- Cvitanović, A., 2002: *Geografski rječnik*, Hrvatsko geografsko društvo Zadar, Matica hrvatska, Filozofski fakultet Zadar, Zadar.
- Čuka, A., 2011: *Preobrazba dugotočkog krajolika kao odraz suvremenih sociogeografskih procesa*, Doktorska disertacija, Odjel za geografiju, Sveučilište u Zadru, Zadar.
- Čuka, A., Graovac Matassi V., Lončar, N., 2012: Historijsko-geografske promjene u društveno-gospodarskom vrjednovanju ruralnih prostora Ravnih kotara – primjer Nadinskog područja (Hrvatska), *Annales, Series historia et sociologia*, 22 (1), 1-14.
- Defilippis, J., 1997: *Dalmatinsko selo u promjenama*, Avium, Split.
- Dimitrijević, S., Težak-Gregl, T., Majnarić-Pandžić, N., 1998: *Prapovijest; povijest umjetnosti u Hrvatskoj*, Naprijed, Zagreb.
- Dujmović, F., 1976: Postanak i razvoj Šibenika od 1066. do 1409 godine, u: *Šibenik: spomen zbornik o 900. obljetnici* (ur. Grubišić, S.), Muzej grada Šibenika, Šibenik, 77-120.
- Dumbović Bilušić, B., 2014: Prilog tumačenja pojma krajolik kao kulturne kategorije, *Sociologija i prostor*, 52 (2), 187-205.
- Friganović, M. A., 1976: Geografske osnove položaja i razvoja Šibenika, *Šibenik: spomen zbornik o 900. obljetnici*, Muzej Grada Šibenika, Šibenik, 13-25.
- Geri, F., Amici, V., Rocchini, D., 2010: Human activity impact on the heterogeneity of a Mediterranean landscape, *Applied Geography*, 30, 370-379.
- Jurić, I., 2005: *Genetičko podrijetlo Hrvata, etnogeneza i genetička otkrića*, Slobodna Dalmacija, Split.
- Kizos, T., Koulouri, M., 2006: Agricultural landscape dynamics in the Mediterranean: Lesvos (Greece) case study using evidence from the last three centuries, *Environmental science & policy*, 9, 330-342
- Kljaić, A., 2013: *Biranj – Danilo – Kraljice: monografija*, vlastita naklada, Zagreb.
- Kolanović, J., 1995: *Šibenik u kasnom srednjem vijeku*, Školska knjiga, Zagreb.
- Korošec, J., 1955: *Iskopavanja u Danilu kraj Šibenika*, Ljetopis JAZU, 60, 194-204.
- Korošec, J., 1964: *Danilo in danilska kultura*, Ljubljana.
- Krnčević, Ž., Menđušić M., Pedišić, I., 2000: *Danilo, arheološki vodič*, Županijski muzej Šibenik, Šibenik.
- Kulušić, S., 2004: Suhozidi i ograde, *Hrvatska revija*, 4 (2), 64-77.

- Lajić, I., Nejašmić, I., 1994: Metodološke osobitosti demografskog istraživanja hrvatskog otočja, *Društvena istraživanja*, 3 (4-5), 381-396.
- Lambin, E. F., Rounsevell, M. D. A., Geist, H. J., 2000: Are agricultural land-use models able to predict changes in land use intensity?, *Agriculture, Ecosystems and Environment*, 82, 321-331.
- Lukić, A., 2009: *Tipologija ruralnih područja Hrvatske - geografski aspekt*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, PMF, Geografski odsjek, Zagreb.
- Magas, D., Blaće, A., 2010: Geomorfološka obilježja Danilskog polja kod Šibenika kao osnova historijsko-geografskog razvitka, *Geoadria*, 15 (1), 5-29.
- Meus, J., H., A., 1995: Pan-European landscapes, *Landscape and Urban Planning*, 31, 57-79.
- Moore, A., Mendušić, M., 2004: *The development of farming in Adriatic basin: new research at Danilo in Dalmatia*, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 36 (1), 33-34.
- Novak, G., 1976: Šibenik u razdoblju mletačke vladavine: (1412.-1797.), *Šibenik: spomen zbornik o 900. obljetnici*, Muzej Grada Šibenika, Šibenik, 133-288.
- Obad, S., 1976: Ekonomski, socijalni i politički razvoj Šibenika od 1814. do 1859. godine, *Šibenik: Spomen zbornik o 900. obljetnici*, Muzej Grada Šibenika, Šibenik, 329-375.
- Obad, S., 1990: *Dalmatinsko selo u prošlosti*, Logos, Split.
- Ožanić, S., 1955: *Poljoprivreda Dalmacije u prošlosti*, Društvo agronoma NRH – podružnica Split.
- Peričić, Š., 1973: Prilog poznavanju talijanske okupacije Dalmacije od 1918. do 1923. godine, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 20, 7-48.
- Primdahl, J., 1999: Agricultural landscapes as places of production and for living in owner's versus producer's decision making and the implications for planning, *Landscape and Urban Planning*, 46, 143-150.
- Rendić-Miočević, D., 1989: *Iliri i antički svijet: ilirološke studije: povijest-arheologija-umjetnost-numizmatika-onomastika*, Književni krug, Split
- Rogić, V., 1982: *Regionalna geografija Jugoslavije, knjiga 1, Prirodna osnova i historijska geografija*, Školska knjiga, Zagreb.
- Slukan Altić, M., 2000: Povijest mletačkog katastra Dalmacije, *Arhivski vjesnik*, 43, 171-198.
- Slukan Altić, M., 2008: Prirodni i kulturni pejzaži Pokrčja u mletačkim katastrima 1709./1711., *Ekonomski i ekohistorija*, 4 (4), 104-114.
- Stošić, K., 1941: *Sela šibenskog kotara*, Tiskara Kačić, Šibenik.
- Suić, M., 2003: *Antički grad na istočnom Jadranu*, Golden Marketing, Institut za arheologiju, Zagreb.
- Tambača, A., 1998: *Vinogradarstvo i vinarstvo šibenskog kraja kroz stoljeća*, Matica hrvatska Šibenik, Šibenik.
- Zaninović-Rumora, M., 2007: *Mjere za dužinu i površinu u dalmatinskim komunama od 15. do 19. st.*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest, Zadar.

SUMMARY

The paper discusses development and transformation of the landscape influenced by contemporary modernization in three settlements of the Šibenik hinterland – Danilo Biranj, Danilo and Danilo Kraljice. At first, basic demographic features were analyzed that show gradual population decline and abandonment of agriculture in the second half of 20th century. Afterwards, the development and transformation of settlements affected by the construction of basic communal infrastructure and other objects was examined. The second segment of the transformation that is related to changes in the use of agricultural land was researched according to data from four periods; half of the 19th century, early and mid-20th century, and the beginning of the 21st century. Analysis showed that the land was most intensively used in the first half of the 20th century and the least intensively at the beginning of the 21st century. Conclusively, the current landscape of Danilsko polje settlements is mostly rural landscape with a sub-sample of the agrarian landscape and a smaller number of technical (industrial) landscape samples.

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Volumen X. / Broj 10
Zagreb - Samobor 2014.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/4092-148, fax: +385/1/4092-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Međunarodni istraživački projekti: »Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu« (voditelj prof. dr. sc. Drago Roksandić) i Triplex Confinium - »Hrvatska riječna višegraničja« (voditeljica: prof. dr. Nataša Štefanec) Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - predsjednik (Zagreb), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula), Zrinka Blažević (Zagreb), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Goran Đurđević (Požega), Josip Faričić (Zadar), Borna Fürst Bjeliš (Zagreb), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb), Paul Hirt (Tempe, SAD), Andrej Hožjan (Maribor, Slovenija), Halil Inalcik (Ankara, Turska), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Silvije Jerčinović (Križevci), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb), Ivan Mirnik (Zagreb), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb), Hrvoje Petrić (Zagreb), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb), Marko Šarić (Zagreb), Mladen Tomorad (Zagreb), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Zagreb), Frank Zelko (Burlington, VT, SAD), Zlata Živaković Kerže (Osijek), Ivana Žebec Šilj (Zagreb)

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2014.

Adresa uredništva / Mailing adresss:

Hrvoje Petrić (urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH i Koprivničko-križevačke županije

Na naslovnici / Cover:

Idrija prema Valvasorovoj Topografiji Kranjske iz 1679.

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT - AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA